

De Begraafplaats

nummer 4 | jaargang 15 | augustus 2013

Themanummer:
Over de grenzen

Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen

21 Een oplichtend hart in België	23 Christelijk begraven op Bali
32 Gratis aan het meer van Genève	36 Joods en islamitisch in Marokko

België: Gratis en onder ge

België kent nagenoeg geen bijzondere en particuliere begraafplaatsen. Begraven is een zaak van de gemeente en is de eerste tien jaar gratis. Ook de crematoria zijn van gemeenten. Commercieel denken past niet in de Belgische lijkbezorging.

Er zijn in België enkele uitzonderingen op de wettelijke regel dat alleen gemeenten begraafplaatsen mogen bezitten en beheren. Enkele kloosteroorden hebben een eigen begraafplaats en het Belgisch koninklijk huis bezit een crypte. De huidige Wet op de begraafplaatsen en de lijkbezorging dateert uit 1971 en vanaf die tijd is ook eeuwig begraven verboden. Nu is de graftermijn maximaal 2 x 50 jaar. Daarom laten Orthodoxe Antwerpse joden zich veelal begraven in Putte (gemeente Woensdrecht) in Nederland; er zijn daar drie joodse begraafplaatsen. Voor moslims is dit een reden om te kiezen voor een begrafenis in het thuisland. Op de begraafplaats in Antwerpen zijn er weliswaar enkele islamitische vakken, maar daarvoor kiezen vooral in België geboren moslims.

■ Sukkelaar

Begraven is bij onze zuiderburen aanzienlijk goedkoper dan bij ons en in veel gevallen zelfs gratis. Belgen vinden het de normaalste zaak van de wereld dat de kosten voor begraven betaald worden door de belastingbetaler, dat zijn ze immers zelf ook. De meeste begraafplaatsen vallen onder de afdeling groen van de gemeente. In sommige, meestal plattelandsgemeenten valt ook de begrafenisondernemer onder de gemeente, maar dat is niet verplicht. Er zijn 18 crematoria,

de meeste zijn ook gemeentelijk bezit. Martijn van Groningen is afdelingschef van de Dienst begraafplaatsen van de stad Antwerpen. Van Groningen is Nederlander, maar werkt al lange tijd in Antwerpen. Hij legt uit dat België is verdeeld in drie gewesten: het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. "In de praktijk zijn verschillen aan te wijzen tussen de drie gebieden op funerair gebied en vooral als het om rituelen gaat – in Wallonië wordt bijvoorbeeld minder gecremeerd dan in Vlaanderen –, maar uiteraard geldt de landelijke wet voor elke Belg. In Brussel bijvoorbeeld regelt de gemeente ook de uitvaart en zorgt voor rouwauto's en dragers, terwijl we in Antwerpen particuliere uitvaartondernemers kennen. Op de Antwerpse begraafplaats Schoonselhof, een begraafplaats van 75 hectare, verzorgt de gemeente het grafwerk en het onderhoud. De kosten van het onderhoud zijn onderdeel van de totale begroting van de bedrijfs-eenheid Stads- en Buurtonderhoud,

waaronder de vijftien begraafplaatsen vallen. Kostendekkendheid is niet zo'n issue als in Nederland."

Jo Billen is beleidsmedewerker van de gemeente Wellen (in Belgisch Limburg) en beaamt dat ook de uitvaartondernemer vaak een gemeentelijke dienst is. "Dit verschilt nogal per provincie, maar in

"Kostendekkendheid is niet zo'n issue als in Nederland"

meentoezicht

sommige delen van België regelt de gemeente álles rond de uitvaart. Overigens zie je wel steeds meer dat mensen het gevoel hebben dat het iets voor sukkelars is om je familielid door de gemeente te laten begraven.”

Wetten en decreten

Naast landelijke wetten, kunnen gewesten ook decreten uitvaardigen. Het Vlaams Decreet op de Begraafplaatsen en de Lijkbezorging uit 2004 bepaalt dat op een begraafplaats een columbarium, een strooiweide en een urnenveld aanwezig moeten zijn. Daarnaast verplicht dit decreet de Vlaamse gemeenten dat ze

De begraafplaats van Uilbeek (gemeente Wellen).
Foto: Pauline Prior

hun inwoners de mogelijkheid aanbieden van een kosteloze rustplaats voor minstens 10 jaar. Van Groningen: “Dit noemen we de kosteloze lijn of ook wel de gewone lijn. Het zijn graven die op lijn worden ingevuld, en waarin in drie lagen wordt begraven.” Het is vergelijkbaar met het Nederlandse algemene graf, met uiteraard het grote verschil dat het gratis is.

“Iedereen kan hiervoor kiezen, het is niet zo dat je moet bewijzen dat je armlastig bent. Het gaat om 20% van de begravin-

“Katholieken, liberalen, gereformeerden, aanhangers van extreem rechts, communisten en homo’s worden naast elkaar in lijn begraven”

gen op de Schoonselhof. Wij hopen dat nabestaanden op het graf een grafteken plaatsen, want het kruis dat begrafenisondernemers na de begrafenis plaatsen verweert op een gegeven moment, waarna het graf een anonieme rustplaats wordt en dat levert een triest beeld op. Om het plaatsen van een grafteken te stimuleren kunnen nabestaanden tegenwoordig een zerk plaatsen die wat kleiner is, en dus goedkoper dan een standaardmonument; het kost ongeveer duizend euro.”

Wie wil dat de rustplaats langer dan 10 jaar behouden blijft, moet kiezen voor een ‘concessie’, wat wij een eigen graf zouden noemen. Het grote verschil met Nederland is dat concessies ook in rij worden uitgegeven. “Deze kost in Antwerpen voor 25 jaar 500 euro voor één persoon. Maar zoals gezegd verschilt dat per gemeente.”

In de gemeente Wellen is dat gemiddeld 2.000 euro, daar zijn de graven allemaal familiegraven.

Ruimen

Ruimen gebeurt in België even vaak of weinig als in Nederland. De ene begraafplaats ruimt zodra het kan, de ander ruimt nooit. Billen: “In Wellen is nog nooit geruimd.”

Van Groningen: “Je kunt daarnaast in Antwerpen – en een aantal andere gemeenten – oude grafmonumenten in bruikleen nemen. In de overeenkomst

die men aangaat, blijft Antwerpen eigenaar van het monument, op voorwaarde dat de nabestaande het graf onderhoudt en indien nodig restaureert. Indien gewenst saneren wij het graf. Mensen die hiervoor kiezen vinden het vaak een voordeel dat je dan weet waar je komt te liggen, want de plek is bekend."

"Ook bestaat hier de mogelijkheid om bij leven een wilsbeschikking te registreren bij de burgerlijke stand, waarin de persoon onder andere vastlegt volgens welke rite de uitvaartplechtigheid moet gebeuren en wat er met de stoffelijke resten moet gebeuren. Daarnaast kan tegenwoordig het bestaan van een uitvaartcontract worden geregistreerd, waarin mensen nadere bepalingen kunnen opnemen rond de uitvaart en hun rustplaats."

"Wij noteren niet de afkomst van inwoners, daardoor weet de begraafplaats ook niets over hun religieuze achtergrond of etniciteit. Er is een joods en een islamitisch vak, maar verder worden katholieken, liberalen, gereformeerden, aanhangers van extreem rechts, communisten en homo's naast elkaar in lijn begraven."

■ Bang voor het gat

Behalve de toename in cremeren, zijn er in België geen opvallende ontwikkelingen of trends waar te nemen, menen Van Groningen en Billen. De Belgische uitvaartcultuur en daarmee ook de begraafplaatsen zijn traditioneler dan Nederlandse begraafplaatsen: geen natuurbegraafplaatsen en nauwelijks wandgraven. Bovengronds begraven is zelfs pas sinds 2004 toegestaan, het decreet op de Begraafplaatsen en de lijkbezorging staat het vanaf dat jaar toe. Sindsdien zijn ze mondjesmaat verschenen op Vlaamse begraafplaatsen.

Billen: "Belgen blijven liever weg van het 'gat', daarom hebben we een afscheidsplek gecreëerd waar de kist kan achterblijven. Nadien laten de werklui van de gemeente de kist zakken en later komen de mensen nog wel eens kijken hoe het graf en de bloemen erbij liggen." ■

Begraafplaats Schoonselhof dateert uit 1921 en is aangelegd als parkbegraving op het oude landgoed Schoonselhof. Er liggen veel belangrijke Vlamingen begraven. Foto: Leon Bok

Aantal overledenen (in 2012): 106.203.

Percentage begraven-cremeren: 50,1%-49,9%.

Het crematiecijfer in de drie gewesten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest 66,6%, Vlaams Gewest 58,8% en Waals Gewest 31,7%. De laatste tien jaar steeg het aantal crematies in België fors.

Er zijn 18 crematoria in België, het merendeel is eigendom van een of meerdere gemeenten (een intercommunaal crematorium), zoals bij wet is bepaald. Dela is bij vijf crematoria betrokken. As mag mee naar huis worden genomen, 95% van de as blijft op de begraafplaats (wordt verstrooid, bijgezet of begraven).

Dominic Broeckx werkt bij het Crematorium van de gemeente Wilrijk en weet dat in en rond de steden het meest gekozen wordt voor crematie. Broeckx: "Mensen zijn ruimdenkender gaan denken over cremeren, wellicht ook doordat de samenleving meer seculier is geworden. Het gemak om niet meer te hoeven zorgen voor het onderhoud van een graf is tevens één van de redenen."

De kosten voor een crematie verschillen per crematorium. In Antwerpen kost een crematie € 503,50. De asverstrooiing is op een begraafplaats gratis.

Soorten begraafplaatsen: België kent alleen gemeentelijke begraafplaatsen. De oprichting van privébegraafplaatsen kan enkel door de Vlaamse minister (bevoegd voor gezondheidsbeleid), onder bepaalde voorwaarden, worden toegestaan.

Natuurbegraafplaatsen heeft België niet.

Volgens de Belgische wet kan een natuurbegraafplaats alleen een gemeentelijk initiatief zijn. Een groep mensen onder leiding van Karine Abeels van de Vereniging voor Openbaar Groen heeft gepleit voor natuurbegraafplaatsen, maar dat zou alleen kunnen als een gemeentelijke begraafplaats zelf een bos gaat exploiteren. Dat zit er voorlopig niet in.

Soorten graven

Gewone lijn-graven voor tien jaar: gratis.

Concessiegraven hebben een duurtijd langer dan tien jaar met een maximum van 50 jaar. Verlengen is mogelijk, steeds met niet meer dan 50 jaar. Prijzen variëren per gemeente.

Zowel de gewone lijn-graven als de concessiegraven worden op rij uitgegeven.

Organisaties

In België is er een vakgroep Begraafplaatsen van de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, die enigszins te vergelijken is met de LOB. Van Groningen: "Ze zijn minder actief dan de LOB, je moet het zien als een vakgroep van de VNG. Begrafenisondernemers zijn verenigd in de De Nationale Federatie van Beroepsverenigingen en Syndikale Kamers van Aannemers van Begrafenissen van België. Hun website is www.funebra.be. Het funeraire erfgoed wordt goed bewaakt in Vlaanderen door twee verenigingen: Epitaaf (www.epitaaf.org) en Grafzerkje (www.grafzerkje.be). Ze organiseren sinds 2000 de Week van de begraafplaatsen, waaraan alle gewesten meedoen.

Er wordt ook begraven op Bali

Wie aan de lijkbezorging op Bali denkt, denkt vooral aan de hindoestaanse crematies. Dat geldt voor het grootste deel van de bevolking, die voor 93% uit hindoes bestaat. Maar er wordt ook begraven, om de 1,2% christenen een laatste rustplaats te geven. Pauline Prior bezocht enkele christelijke begraafplaatsen.

Liefst wil een hindoestaanse Balinees na zijn overlijden zo snel mogelijk gecremeerd worden, maar omdat een crematie een kostbare aangelegenheid is, wordt er meestal eerst begraven en daarna – soms is dat pas jaren later – volgt de crematie. In Bedugul worden de lichamen op een begraafplaats in de zon gelegd, voordat de crematie plaatsvindt. Het ruikt niet, zo zegt men. De asresten worden meegegeven aan de zee.

Een crematie kan ook een groepscrematie zijn. Onlangs vond er een ceremonie plaats waarbij 400 dorpsgenoten in één keer werden gecremeerd.

Voor 1900 was het nog gebruikelijk dat de weduwen van een koning – die meerdere vrouwen had – hem bij zijn crematie achterna sprongen in het vuur. Deze weduweverbrandingen werden rond 1910 verboden door de Nederlanders.

Een crematie is kostbaar omdat het hele dorp aanwezig is bij de ceremonie. Ook anderen, zoals buitenlanders, zijn welkom. Er wordt een papieren toren gemaakt en op een grote draagbaar gezet; hierop moet ook de priester kunnen staan. Er is een bewakingsdienst die de straten afzet. De rouwmaaltijd bestaat uit een heel varken en er zijn veel offers. Het gamelanorkest en de priester vragen om een bijdrage. Soms wordt een 'heilige man', de Balian Taksu, geconsulteerd om aan de voorouders te vragen hoe de persoon gecremeerd wil worden. De opbaring geschiedt in een kamer waarbij het lichaam

gekoeld wordt door ijszakken. Maar ook formale wordt gebruikt, ter conservering. Nabestaanden ogen niet verdrietig. Er wordt gepraat, gelachen, gegeten en afgewacht totdat de persoon is verbrand. De laatste tijd is er enigszins rumoer over de hoge crematieprijzen, want er zijn nog meerdere grote ceremonies in een mensenleven. Sommigen zijn de helft van hun jaarsalaris kwijt aan een crematie. Van een Balinees wordt gezegd dat hij 152 dagen van de 365 die een jaar heeft aan ceremonies wijdt. Die dagen worden niet doorbetaald, vakantiedagen heeft men dan ook nauwelijks.

Atheïst veroordeeld

In Indonesië worden vijf godsdiensten erkend: de islam, het hindoeïsme, het boeddhisme, het protestantisme en het katholicisme. Het is gebruikelijk om van een van deze kerkgenootschappen lid te zijn. Een 'uit de kast komende' atheïst is recentelijk veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf wegens 'haat zaaien'. De tweehonderd kerken die Bali rijk is worden goed bezocht. In Nusa Dua is een heuvel met vijf godsdiensthuizen: een boeddhistische en een hindoestaanse tempel, een moskee en een katholieke en protestantse kerk. Het is een krachtig religieus symbool, door de week rijden de schoolbussen dan ook af en aan. De zondagdienst in de protestantse kerk is opvallend vrolijk, er zijn diensten in het Indonesisch en in het Engels. De Indone-

sische dienst is afgeladen vol, de Engelse wordt bezocht door een handje vol kerkelijken, waaronder vijf Nederlanders en een koor uit Papoa, christenen die leven in een islamitische omgeving en er helemaal voor gaan om het woord van God te verkondigen.

Twee kilometer vanaf de kerk ligt de begraafplaats, langs de snelweg van Nusa Dua naar Kuta. Naast de protestantse begraafplaats liggen een katholieke en een Chinese begraafplaats. De protestantse begraafplaats is ongeveer 3 hectare groot en heet Rencana Penataan Taman Makam Umat Kristiani Di Mumbul. Er werken vijf mensen. De MPAG (de christelijke, kerkelijke gemeente) is eigenaar.

Wederopstanding

Bij aankomst op de begraafplaats vallen een aantal dingen op. Ten eerste dat er een crematorium is, ten tweede dat het een zootje is. Dat laatste wordt veroorzaakt door een verbouwing. Het lijkt alsof er een urnenmuur wordt gebouwd, maar het blijkt om een beender/knekelmuur te gaan. Dit heeft een Bijbelse achtergrond. Dominee Eka Santosa vertelt: "Protestanten laten zich zelden cremieren. In de Bijbel staat dat we tot de wederopstanding van Christus moeten wachten en tot dan toe bereid moeten zijn. Alleen God weet hoe

Christus terugkeert op aarde. Het teken is wel bekend, het staat in Mattheüs 24, het teken heeft de vorm van een aardbeving of heeft met oorlog te maken. Tot die tijd begraven we onze familieleden zodat ze als Christus komt kunnen herrijzen."

Dominee Gedy Ndun is secretaris van het Comité voor de Begraafplaats. "Wij als kerkelijke organisatie hebben de begraafplaats gekregen van de regering. De MPAG is een overlegorgaan en is bevoegd om te praten met de regering. De begraafplaats is ongeveer 32 jaar oud en is de grootste van het eiland. Er zijn nog een paar protestantse begraafplaatsen, maar de meeste zijn vol en kunnen niet uitbreiden. Hindoes zien niet graag hun land in gebruik worden genomen door begraafplaatsen van andere kerkgenootschappen. De oude begraafplaats in Denpasar is gesloten en we hebben de overledenen hier naartoe gebracht. De hoofdstad Denpasar heeft de grootste kerkgemeente en toch moet iedereen naar Nusa Dua voor grafbezoek. De kerkgemeente in Tegal had land aangekocht en toestemming gekregen voor de aanleg van een begraafplaats, maar na het begraven van een lid waren de omwonenden daar zo verbolgen over dat de begraafplaats is gesloten. Ook mag je de overledenen bijvoorbeeld niet in een gehuurd huis opbaren, daar wordt het huis onrein van. Als je een eigen huis hebt mag het wel, maar als je het dan wil verkopen is een reinigingsceremonie noodzakelijk. Daarom hebben we nu een rouwcentrum gemaakt."

Niet te lang rouwen

Het crematorium ligt op de begraafplaats maar wordt verhuurd aan de Stichting Kita. Er wordt gebruik van gemaakt door boeddhisten, Chinezen en niet bij een gemeente horende hindoeïsten. Ndun: "Ook een enkele protestant laat zich cremieren, onder andere veroorzaakt door ons nieuwe beleid. Mensen kunnen hier alleen nog begraven worden voor tien jaar, daarna gaan de beenderen in een kistje in het 'columbarium'. Sommigen vinden het geen prettig idee om na tien jaar te worden opgegraven en laten zich dan liever meteen cremieren. We hebben hiervoor gekozen omdat de begraafplaats vol is. De initiatiefnemer, dominee Mastra, is zich zelfs gaan oriënteren op Hollandse

begraafplaatsen. Omdat je hier heel rustig met de nabestaande om moet gaan en langzaam de veranderingen op gang moet brengen, zijn we nu bezig om de graven in het middenpad te ontruimen. We benaderen en schrijven nabestaanden aan of geven het door aan alle kerkgemeenten, want de grafadministratie is niet altijd goed geregeld. Er komt een centrale as als weg en langzaamaan willen we alle graven die ouder zijn dan tien jaar ruimen. We bouwen een aantal algemene graven, want dat is het nieuwe beleid hier. We willen niet dat er gediscrimineerd kan worden, iedereen moet op gelijke wijze het graf in, zodoende worden er geen familiegraven uitgegeven. Er is wel een discussie geweest of deze algemene graven voor mannen en vrouwen apart moesten komen. Als er een ongeluk is waarbij bijvoorbeeld vier mensen omkomen, gaan ze tegelijkertijd het graf in. Ik zie het belang van het scheiden van de geslachten niet."

"Bij een begrafenis bidden we twee dagen, we sms'en naar elkaar wanneer de begrafenis plaatsvindt. Ik zeg tegen de mensen dat de ziel dezelfde dag nog herenigd wordt met Christus in de hemel, dat staat in Thessaloniki 1. En met Kerstmis en Pasen doen we iets speciaals op de begraafplaats. Maar ik vind dat mensen niet te lang moeten rouwen."

Anak

We mogen een crematie bijwonen van een Chinese vrouw in het crematorium van Mumbul. Het crematorium heeft twee ovens waarin de overledenen met gas worden verbrand. Het verbrandingsproces duurt ongeveer twee uur. Alle nabestaanden zijn hierbij aanwezig. Ze drinken en eten iets. Het is geen trieste bijeenkomst. Een groepje mannen zit tegen het 'columbarium'; ze drinken Anak.

De kist wordt apart verbrand en de asresten worden geblust door er water over te sprenkelen. Als de crematie voorbij is gaat iedereen zijn weg. De asresten worden later bijgezet in het familiealtaar thuis. Bij een crematie van een buitenlander wordt vaak gekozen voor een eenvoudige hindoeïcrematie. Als je niet bent aangesloten bij een hindoeïgemeente is het niet mogelijk om een traditionele crematie te krijgen met alle ceremonie die daarbij

Eeuwige grafrust voor 30 euro

Op de begraafplaats in Canggu loopt een solitaire hond, met een ziek oog. Predikant Ratna Komala hoort bij de Protestante Kerk die behalve de kerk en de begraafplaats ook een zondagsschool beheert. Komala: "Op de begraafplaats worden mensen begraven die horen bij de vier gemeenten in deze buurt: één katholieke en drie protestantse gemeenten. De kerk heeft duizend leden. De begraafplaats wordt onderhouden door vrijwilligers. We overleggen met de gemeente Canggu of er een crematorium kan komen, voor iedereen, die door een investeerder wordt bekostigd. Het is een langzaam proces maar ik denk dat het crematorium er wel komt. Als lid betaal je 30 euro voor eeuwige grafrust, voor een niet-lid die Indonesiër is, is dat 500 euro. Een buitenlander betaalt 1.000 euro, het kerkbestuur moet daarvoor toestemming geven. Hier in het dorp blijven we bij de familie altijd samen bidden, dat doen we twee dagen lang bij hen thuis. Op Eerste Paasdag is er een dienst die om 5.00 uur 's morgens begint, daarna gaan we naar de begraafplaats om de doden te eren. De kerk is dan helemaal versierd in de kleuren zwart, wit en paars."

hoort. Ook mag de as niet worden uitgestrooid op het strand. Dat mag alleen in Sanur op een speciaal daarvoor aangewezen plek. De as mee naar het eigen land meenemen is verboden omdat hindoes geloven dat de geest van de overledene blijft waar de as is. Toch gebeurt dat wel. Rouwauto's kent men hier niet. De begrafenisondernemer vervoert de overledene met een ambulance naar het ziekenhuis en het crematorium. Het begraven en cremieren op Bali is omgeven door een wirwar van verboden en geboden. Met extra kosten voor de buitenlander. Echt Bali dus... ■

Laatste rustplaats van Na

De Zwitsere stad Montreux, gelegen aan het meer van Genève, heeft altijd veel bezoekers getrokken, onder andere bezoekers van de vele festivals die hier gehouden worden. Deels is dat internationale karakter terug te vinden op de begraafplaats.

Vergelijkbaar met Duitsland worden de graven in Zwitserland ruim voorzien van goed onderhouden groen en bloemen. Op de achtergrond het kasteel

In vroeger tijden had de stad een bruisend cultureel leven dat veel artiesten aantrok, zoals Oskar Kokoschka, Charlie Chaplin, Nabokov en Freddy Mercury, de zanger van Queen, die er lange tijd woonde. Ook de Rolling Stones verbleven er een periode toen ze, door problemen met de belastingdienst, Engeland moesten verlaten. Ze namen hier in de bergen hun, volgens velen, beste plaat op, 'Excile on Main Street'. Frank Zappa trad op in het oude Casino – tijdens het concert ontstak iemand een vuurpijl waardoor het gebouw afbrandde. Ian Gillian, zanger van Deep Purple, toevalligerwijs ook in Montreux, zag dit, hij keek uit over het meer en schreef na aanleiding van de brand de beroemde hit 'Smoke on the water'.

Het kerkhof van Clarendon (gemeente Montreux) is een van de drie begraafplaatsen van de gemeente Montreux. Vladimir Nabokov, Russisch schrijver, onder andere van *Lolita* en de Oostenrijkse schilder Oskar Kokoschka liggen hier begraven. Evenals de broer van Charlie Chaplin. Paul Kruger, held van Zuid-Afrika tijdens de onafhankelijkheidsstrijd tegen Engeland, is gestorven in Clarendon. Evenals de later omstreden gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, Van Heutsz, in 1924. Hij werd ook in Clarendon begraven. Tijdelijk, want in 1929 werd hij herbegraven op de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam.

Uiteraard zijn er op Clarendon ook enkele meer plaatselijke beroemdheden te vinden, zoals de familie Vuichoud, eigenaren van het bovengelegen kasteel, en Pauline Plé. Plé is de dochter van Henri Piper, eigenaar van de champagnefirma Piper-

bokov en Kokoschka

Links het graf van Oskar Kokoschka, rechts dat van Vladimir Nabokov

Heidseck. En van bubbels houden ze nog steeds in deze welvarende gemeente.

Gemeentelijke plicht

Vanaf de begraafplaats kijk je uit over het meer van Genève. Het ligt naast een protestantse kerk maar heeft geen kerkelijke signatuur. De gemeente Montreux is eigenaar, wat door de heren Caleb Walther (chef Bureau Gemeente Montreux), Nanchen Bertrand (hoofd Groen begraafplaats) en Nicolas Grangier (chef Groen van de Gemeente Montreux) extra wordt onderstreept.

Het groepsgesprek verloopt geanimeerd. Montreux ligt in canton Vaud en is Franstalig. Caleb spreekt het beste Engels en vertaalt wat Nicolas zegt. Franstaligen in Zwitserland spreken vaak alleen hun eigen taal. Er is een Duitstalige cursus op het gebied van begraafplaatsen en groen maar het is geen verplichting om die te volgen.

Walther: "We benadrukken het gemeentelijke van de begraafplaats, want er staat een kerk naast de begraafplaats en het idee zou zomaar gewekt kunnen worden dat de begraafplaats een protestantse signatuur heeft, maar iedereen kan hier begraven worden die het eens is met onze enigszins protestants gekleurde regels. Het scheelt per jaar; op dit moment

zijn er meer katholieken dan protestanten in Montreux, maar de regels blijven zoals ze zijn. De begraafplaats is altijd gemeentelijk geweest. De eerste beheerder was de boer van de naastgelegen boerderij. In 1915 kenden ze nog geen hoveniers en een boer heeft wel iets met groen, vandaar."

De begraafplaats is 6 hectare groot en

heeft 3.000 graven. Jaarlijks overlijden er circa 200 inwoners, de gemeente telt 26.000 inwoners. Grangier: "We hebben diverse vakken maar eigenlijk kun je zeggen dat er twee sectoren c.q. klassen zijn; de een heeft een grafrust van 30 jaar en de ander van 50 jaar. De laatste noemen we de dure afdeling. Daar kunnen de graven ook verlengd worden per jaar,

Achteraan met bril en zonder uniform Caleb Walther, links met blauw overhemd Nicolas Grangier. Tweede van rechts Nanchen Bertrand

per vijf of tien jaar of in een keer worden afgekocht voor 99 jaar.”

Iedereen die in Montreux woont en dood gaat kan hier gratis begraven worden, vertelt Grangier. “Het is een verplichting van de gemeente om mensen te begraven. Dat gebeurt dan in het vak van 30 jaar, daar begraven we op rij en uitsluitend één diep, zo kunnen we per vakgedeelte ook ruimen en hebben we nooit plaatsgebrek. De keuze voor één diep heeft trouwens niets te maken met de grondgesteldheid, want de begraafplaats heeft zandgrond. Willen mensen het graf na 30 jaar verlengen dan kan dat, maar dan vindt er een herbegravenis plaats en komen ze op het ‘50 jaren vak’ te liggen. Daar zijn ook grafkelders waardoor er twee diep begraven kan worden. Niet veel mensen doen dat overigens.”

Een graf voor 50 jaar voor iemand uit de gemeente Montreux kost 5.000 Zw Fr (circa 4100 euro). Komt een overledene uit een andere gemeente, dan worden de grafkosten verdubbeld. De begraafplaats is niet kostendekkend, rechthebbenden betalen alleen voor het graf zelf en niet voor het onderhoud van de begraafplaats.

De tarieven verhogen om kostendekkender te worden ligt gevoelig. Niemand heeft het erover, aldus de heren. Ook de zaken rondom het begraven liggen

Nanchen Bertrand bij het asverzamelpunt

In grote delen van Zwitserland is begraven gratis

Tot aan 1874 lag de plicht tot aanleg van begraafplaatsen in Zwitserland bij de kerkelijke gemeenten of parochies. In 1874 werd de federale grondwet geheel herzien, het begraaf(plaats)wezen werd geseculariseerd en een zaak van de gemeenten. Het begraafwezen is kantonaal geregeld, er zijn 26 kantons. Op nationaal niveau zegt artikel 7 van de grondwet dat de uitvaart ‘passend’ moet zijn; of het kanton daar ook iets voor in rekening brengt mag ze zelf beslissen. In de kantons Tessin en Genève betaalt men voor een uitvaart, in het kanton Zürich en Vaud, waar Montreux

onder valt, is de uitvaart kosteloos, volgens het principe ‘Wie een leven lang belasting heeft betaald, wordt aan het eind van zijn leven ongeacht zijn financiële positie waardig en professioneel begraven of bijgezet.’ Vanaf de aangifte van overlijden tot en met het sluiten van het graf en het plaatsen van een voorlopig grafteken van hout wordt alles door de gemeente geregeld en betaald: de levering van een eenvoudige kist of urn, het transport naar begraafplaats of crematorium, het gebruik van de aula met eventueel dominee en organist, het vervoer per

limousine van de nabestaanden en het ter beschikking stellen van een algemeen kist- of urnengraf of urnennis. De tarieven voor cremieren zijn in Zwitserland gemiddeld 500 Zw Fr, circa 400 euro.

Ook al is begraven op sommige plaatsen gratis, het grafteken komt op kosten van de nabestaanden, evenals het onderhoud. Mlsschien verklaart dat de hoge crematiecijfers. Evenals het feit dat de as mee naar huis mag worden genomen.

(Bron: www.atelier-terreearde.nl)

vaak in handen van de gemeente. Op het kerkhof staat een 'Funerarium', een gebouw met zes rouwkamers, dat ook van de gemeente is. Walther: "De begraafplaats kost zo'n 900.000 Zwitserse Francs per jaar, ik denk dat de helft door de gebruikers wordt betaald. Belastingbetalers dragen dus 50% bij aan het onderhoud."

■ Crematiecijfer hoog

In Zwitserland is het crematiecijfer sinds enkele decennia hoog: inmiddels wordt 85% van de overledenen gecremeerd. Een groot deel daarvan komt alsnog terecht op de begraafplaats, 40%. Ook crematoria zijn vaak in handen van gemeenten.

Walther: "Het dichtstbijzijnde crematorium is in Lausanne. We hadden dichterbij een ander crematorium maar die moest tien jaar geleden sluiten en er was niet genoeg geld om er een nieuwe voor neer te zetten, dus iedereen moet nu naar Lausanne. Er zijn verschillende urnenmu- ren en -graven op de begraafplaats, deze worden voor 30 jaar uitgegeven. Mensen mogen de as gewoon meenemen naar huis of uitstrooien over het meer, alhoewel we dat liever niet hebben in verband met het milieu, maar in de bergen is het geen probleem."

Bertrand vult aan: "We hebben een gezamenlijke plek voor de as, een asverzamel- punt, waar alle as ingaat. Soms regelen de nabestanden daar een ceremonie bij en dan is er een dominee die nog een woordje spreekt. Soms doen mensen het zelf of ze vragen het aan mij om het te doen en dan is er geen familie bij aanwe- zig. Ook strooien mensen de as wel uit in een graf bij een volgende begrafenis in de familie."

■ Abonnementen

Bertrand: "We werken met zes hoveniers op de begraafplaats en er is een part- timer voor de administratie. De hove- niers houden zich vooral bezig met het onderhoud van het graf. Mensen nemen bij ons een abonnement op de verzor- ging. Er zijn diverse abonnementen. Bij het duurste abonnement verzorgen we het graf vijf keer per jaar, we maken het winterklaar met dennentakken en in de zomer planten we veelal begonia's. Tus- sendoor zorgen we er ook voor dat het er verzorgd uitziet, we geven de planten water. Eigenlijk zijn de graven net tuintjes.

Graven in Beijing, foto: Anja Krabben

100% crematie in Japan en China

Binnen Europa is het crematiecijfer het hoogst in Zwitserland. Maar het kan nog hoger. In Japan is het bijna 100%, crematie past als ritueel bij de belangrijkste godsdiensten in Japan, het shintoïsme en het boeddhisme. Er zijn nog steeds begraafplaatsen, maar daar wordt alleen as bijgezet.

In China is in de grote steden het crematiecijfer ook bijna 100%, hier echter niet vrijwillig, maar afgedwongen door de overheid, vanwege ruimtegebrek. Cremeren gaat in tegen het gevoel en de wens van de Chinese bevolking, voorouderver- ering en het bezoeken van graven zijn belangrijke rituelen. Een urnengraf neemt minder ruimte in, maar de grond wordt steeds schaarser en duurder. En het aantal doden neemt snel toe. In 2012 stierven er 10 miljoen Chinezen, dat zal over 10 jaar gestegen zijn naar 25 miljoen overledenen. De Chinese overheid wil dat as voortaan over zee wordt uitgestrooid en biedt forse bonussen aan mensen die hier gehoor aan geven. Nog bijna niemand maakt hier gebruik van. Een andere (voorlopige) oplossing is de ruimte per urnengraf te verkleinen.

Mensen betalen de abonnementen per maand, per jaar, per vijf jaar of kopen het af voor dertig jaar. Families mogen ook hun eigen planten meenemen maar ze mogen geen ander hoveniersbedrijf in de arm nemen."

"Er is geen knekelput. Als we ruimen leg- gen we de botten onderin. In het 30 jaar- vak is er altijd een graf in gereedheid." De begraafplaats heeft een bijenkolonie en een insektenhotel, en er wordt gepro- beerd zo gifvrij mogelijk te werken. "Het

is hier parkachtig, maar mensen mogen er niet picknicken. Dat kan niet; het moet een stille en ingetogen plek blijven."

"Ik heb veel contact met bezoekers. Het kost me veel tijd, maar het belast me niet. Wat ik wel een verzwarend element aan het werk vind is het klimaat. In Montreux is het zomers erg warm en 's winters erg koud. Toch werk ik hier met meer plezier dan in het park aan het meer waar ik mijn carrière begon." ■

De tarieven verhogen om kosten- dekkender te worden ligt gevoelig

Begraven in een Berbers

Op een doodlopende weg even buiten Errachidia in Marokko liggen drie begraafplaatsen gebroederlijk naast elkaar: één islamitische en twee Joodse.

Vanaf de begraafplaatsen is aan de horizon het stadje Errachidia (ook wel geschreven als Ar-Rachidia), op de rand van de Sahara, nog te zien. In vroegere tijden woonden hier naast Arabieren ook veel Joden. De huidige islamitische bewoners van het stadje zijn een mengelmoes van Arabieren en Bedouinen, velen trokken naar de steden. De joden zijn veelal geëmigreerd naar andere landen – de synagogen liggen nu in puin.

In Ksar es-Souk, zoals het stadje vroeger heette, werd ook Berbers gesproken; sommigen spreken nu nog van een Berbers dorp. Het woord berber stamt af van het Griekse woord barbaros, dat barbaar betekent. Het werd voor het eerst gebruikt in de late Oudheid, om de Noord-Afrikaanse stammen aan te duiden die buiten de Romeinse invloedssfeer leefden. De Berbers zijn het oudst bekende volk dat Noord-Afrika en de Sahara heeft bewoond. De Arabieren kwamen er pas later wonen.

Op de Joodse begraafplaats is een ritueel waarin de mengelmoes van culturen wordt weerspiegeld. Berbervrouwen kennen Joodse graven spirituele kracht toe, vooral de graven van rabbijnen. Ze wassen zich 's nachts bij het graf, trekken droge kleren aan en laten de natte achter. Ze geloven dat dit ritueel hen beschermt tegen de duivel en het kwade afweert, zodat de weg vrij is voor een huwelijk.

Er wordt nog steeds begraven op de Joodse begraafplaats. Een graf kost

10.000 euro. Op de islamitische begraafplaats wordt gratis begraven. Vanwege de spirituele krachten komen er ook nog veel Joden naar deze plek, het is een onderdeel van de 'heritage tour' voor geëmigreerde Marokkaanse Joden.

De Islamitische begraafplaats in Errachidia

dorp in de Atlas

Gedeelte uit het dodengebed (er zijn meerdere stromingen, met variaties in het begraafritueel):

‘O Allah, vergeef hem, schenk Uw genade aan hem, schenk hem kracht en aanvaard zijn berouw. Schenk hem een voortreffelijke eindbestemming en maak zijn ingang naar het graf wijd. Reinig hem met water, sneeuw en hagel en zuiver hem van zijn zonden, zoals witte kleding van vlekken gereinigd wordt. Geef hem een beter onderkomen dan dat hij gekend heeft, een betere familie dan die hij gekend heeft en een betere echtgenote dan zijn echtgenote op aarde. Neem hem op in het paradijs en bescherm hem tegen de bestraffing van het graf en tegen de bestraffing van het hellevuur.’

■ Angst voor de dood

Mohammed El Majdoubi is directeur relatiebeheer van de islamitische Uitvaartzorg Arrahill in Amsterdam. Hij woonde als twaalfjarige jongen in Errachidia. Arrahill verzorgt vanuit Amsterdam zo’n 300 islamitische begrafenissen per jaar over de hele wereld. Hij vindt het dankbaar en eervol werk.

El Majdoubi: “In een stad als Errachidia is een begrafenis een dorpsaangelegenheid. Iedereen helpt mee en iedereen loopt mee vanaf het huis van de overledene naar de moskee. De mannen gaan ook mee naar de begraafplaats. In een klein stadje is de hele bevolking betrokken, men vindt dat een religieuze plicht tegenover de overledene en het is ook een goede daad. Op die manier heeft het ook waarde voor jezelf.”

Bij het overlijden van een moslim(a) zijn er vier plichten, vertelt El Majdoubi verder. “De dodenwassing (*ghoesl*). De

kafan: het omwikkelen van het lijk in een (niet-genaaide) lijkwade, die voor een man uit drie stukken stof bestaat en voor een vrouw uit vijf stukken stof. Het verrichten van het gebed voor de dode (*Salaat al-djanaaza*), waarin er om vergiffenis wordt gevraagd voor de eventuele zonden van de overledene. En tot slot het islamitisch begraven. Begraven wordt gedaan volgens de Maliki, een Soennitische school, hierbij ligt de dode op zijn rechterzijkant met de ogen richting Mekka in een één-diepe graf. Na de begrafenis wordt er vaak een maaltijd genuttigd op straat, waaraan ook alle voorbijgangers worden uitgenodigd om deel te nemen. Een grafmonument is niet noodzakelijk, volgens bepaalde stromingen zelfs 'taboe'. Een teken van voor- en achterkant van het graf wordt wel vaak geplaatst. Foetussen worden na drie maanden begraven en mannen en vrouwen liggen door elkaar heen. Zelfmoordenaars worden aan de zijkant begraven."

En grafbezoek? "Familieleden gaan vaak na het vrijdaggebed op grafbezoek voor een gebed, maar een verplichting is dat niet. Er is toch enige 'angst' voor de dood, een Marokkaan zal niet snel 'een blokje om' doen op een begraafplaats. Daarom zal een Marokkaanse begraafplaats niet snel een wandelgebied worden."

Eeuwige rust is belangrijk bij islamitisch begraven. El Majdoubi: "Een begraafplaats kan veertig jaar na het 'dichten' van het laatste graf gesloten worden. Belangrijke regel is daarbij dat een nazaat de begraven voorvader, overgrootvader bijvoorbeeld, niet gekend mag hebben. Overigens worden de beenderen dan meestal op een nieuwe begraafplaats herbegraven of op de oude begraafplaats diep in de grond. In Errachidia breiden ze gewoon uit, niemand die er zich aan stoort. In de grote steden wordt er anders naar begraafplaatsen gekeken en verandert ook daar de tijd. Er is nu een discussie gaande om de begraafplaatsen te upgraden, een omheining om de begraafplaats te zetten en voor bewaking te zorgen. Het onderhoud wordt dan beter, maar islamitisch begraven is nu zo goed als gratis en dan gaat het geld kosten. Of men dat graag wil?" ■

Een Marokkaan zal niet snel 'een blokje om' doen op een begraafplaats

Graf van een rabbijn op de Joodse begraafplaats, met 'wasgoed', als berscherming tegen het kwade